

И ОВО ЈЕ СРБИЈА

Српска академија наука и уметности
ГАЛЕРИЈА НАУКЕ И ТЕХНИКЕ

Српска академија наука и уметности
ГАЛЕРИЈА НАУКЕ И ТЕХНИКЕ

И ОВО ЈЕ СРБИЈА

Галерија науке и технике САНУ
Ђуре Јакшића 2, Београд

2018

ГАЛЕРИЈА
НАУКЕ И
ТЕХНИКЕ
САНУ

број 33

Изложбу приређује

Српска академија наука и уметности
Академијски одбор за село

Аутор изложбе

Зоран Цветковић

Сарадници на организацији

Вера Батина
Бојана Божић Хреља
Андреа Раичевић

Графички дизајн изложбе

Никола Стевановић

**Продукција и техничка реализација
поставке**

Жељко Левнаић, Продукција 64

Публикацију издаје

Српска академија наука и уметности

За издавача

Зоран Петровић, управник Галерије науке и технике САНУ

Аутор каталога

Зоран Цветковић

Рецензент

Драган Шкорић

Лектор

Весна Шубић

Графички дизајн каталога

Никола Стевановић

Штампа

Colorgrafx

Тираж

500

Београд 2018

КАТАЛОГ ЈЕ ШТАМΠΑН ЗАХВАЉУЈУЋИ ДОНАЦИЈИ ЗАДУЖБИНЕ НИКОЛЕ СПАСИЋА

ПРЕДГОВОР

Република Србија располаже прелепим природним лепотама, богатим различитим ресурсима, вредним, марљивим и паметним људима. Иако је релативно мала по површини Србија је разнолика у сваком погледу, нарочито када су у питању обрадиве површине, ливаде, пашњаци, реке, језера, прелепе шуме, једном речју поседује разнородну флору и фауну. Широм Србије размештени су богати историјски и културни споменици.

Од 4.709 насеља, доминантна су сеоска насеља у којима живи 40% нашег становништва. Чудна је судбина српских села и њених сељана. Након завршетка Другог светског рата у тадашњој Југославији пришло се интензивној индустријализацији, а није било обучене радничке класе. У таквим условима нове фабрике и велика предузећа попуњена су радном снагом из села. На тај начин многа села су остала полупразна. О селу није вођена потребна брига. Није било планског регионалног развоја и улагања у сеоске средине, а посебно у брдско-планинским регионима Србије.

Друга велика сеоба из српских села десила се шездесетих година 20-ог века, када су се отвориле границе ондашње државе, многи сељани, а посебно млади напустили су своја села и имања и разишли се широм Европе, тражећи бољи живот и зараду.

Трећа велика сеоба младих из српских села, десила се деведесетих година двадесетог века, када су трајали ратови на простору бивше Југославије и уведен ембарго. Млади са села су хрлили у наше градове и иностранство.

Нажалост, то исељавање из српских села траје и сада, а села остају све празнија. Резултат тих негативних тенденција и небриге државе, довело је до тога да сада у Србији имамо трагично стање са преко 50.000 празних кућа, комплетно напуштених домаћинстава, привредних објеката, празних школа, домова културе и задружних домова. Сматра се да се око 1.200 села налази у фази нестајања, а што представља велики демографски, безбедоносни и економски проблем.

Трагично је што су у великом броју села остала само старачка домаћинства. Најгоре је стање у старачким домаћинствима где живи само по један члан. Ти напуштени људи са тугом и сетом чекају крај свога живота и повећање празних домаћинстава.

Када констатујете напред изнето, остаје само да кажете Србију уозбиљи се и посвети се својим коренима – своје селу!

Велики зрачак наде у српским селима представља пројекат „500 задруга у 500 села“ који је покренуо министар Милан Кркобабић, задужен за регионални развој, користећи идеју нашег Одбора. Удружени сељани у задруге виде своју шансу за опстанак.

Проблемима српског села већ шест година бави се Академијски одбор за село САНУ, организујући научно-стручне скупове и округле столове, разматрајући највеће проблеме и дајући предлоге и решења.

Захваљујући љубави према селима и лепотама сеоских средина, а и са намером да сачува успомене на напуштене куће и имања мр Зоран Цветковић, крећући се по врлетима Србије, својим фото-апаратом снимио је преко 15.000 фотографија, посвећених пропадању наших села.

Заједнички смо одабрали из ове пребогате колекције одређен број фотографија и припремили изложбу под називом „И ОВО ЈЕ СРБИЈА“, која ће бити организована у Галерији науке и технике САНУ од 29. маја до 15. јуна. Жеља нам је да упознамо ширу јавност о пропадању сељана, села, материјалних добара и наше прелепе Србије. Надамо се да ће у току ове године ова изложба бити представљена у Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Лесковцу, Ужицу и другим градовима у Србији.

Академик Драган Шкорић

РЕЧ АУТОРА

На путовања по српским селима пошао сам 2011. године, без *концизно* написане *мисије* и *визије*, које су постале обавезни делови свих могућих пројеката и које, најчешће, ничему не служе, нити било шта значајно говоре. Међутим, имао сам *мотив*. С времена на време читао сам делове путописа Евлије Челебије (1611–1682) и Феликса Каница (1829–1904). Прочитао сам биографије Јована Цвијића (1865–1927) и Јосифа Панчића (1814–1888). Био сам у прилици да листам архивска документа о Сими Тројановићу (1862–1935) и његовим путовањима по Србији, у време док је прикупљао прве музејске предмете за данашњи Етнографски музеј у Београду. То је било сасвим довољно да пожелим да и *сам* посетим делове Србије, у којима никада нисам био. План је једноставан: *Посетићу сва насељена места у Србији*. По званичним подацима, у Србији има око 4.700 насељених места, па је план, сасвим сигурно, неостварив. Свестан те чињенице, циљ ми је да прво посетим села и насеља удаљена од главних путева, у којима, најчешће, живи мали број претежно старијих становника. За протеклих пет-шест година посетио сам око 350 насеља, снимио сам више од 15.000 фотографија и забележио приче о селу и људима, које сам у њима срео.

Поједине приче имале су почетак, а до краја и расплета долазио сам касније: истог дана, или пар година касније. У августу 2011, путујући макадамским путевима од Праче према Билу (општина Димитровград), застали смо на Боровском пољу. Снимио сам неколико фотографија. Нису биле посебно привлачне, нити сам препознао њихов значај: поље са сувом травом, а у даљини неколико напуштених обора и штала. Мало касније, у махали Боровски Анови, у својој кући на самој граници са Бугарском, угостио нас је Никола Димитров, члан некадашње сеоске банде (оркестра). Уз послужење, прича о Боровском пољу стигла је до краја, а снимљене фотографије добиле су на значају. Педесете године прошлог века биле су право време (ситуација након *Резолуције Информбироа*), а Боровско поље право место (близина бугарске границе) за одржавање политичких митинга. Митинзима је присуствовало и по 1.500 становника околних села. Дешавало се, међутим, да на митинг дођу и поменуте сеоске банде. Засвирају, окупљени народ се већ на прве звуке бубња ухвати у неколико *кôла*, па се митинг заврши без последњих говора. Ових дана Боровско поље и околна села су напуштена. Путем поред границе, од Сливнице према Димитровграду нема возила. Некадашње карауле су празне, а објекти су зарасли у коров и шибље.

Након извесног времена, када сам посетио довољно велики број српских села, схватио сам да се појединачне приче преплићу, надовезују и постају једна. Затим, више њих здружи се у *омнибус* причу о Србији. Део путописних репортажа објавио сам на интернет порталу *www.srbijaplus.net*.

Овом приликом представио сам, уз кратке легенде, мали део оригиналних фотографија, које сам снимио на досадашњим путовањима. Циљ ми је да приближим удаљена, мање позната и заборављена села у Србији. У њима сам срео добре и срдачне људе, који су са мном поделили клупу у хладу своје мале сеоске баште, на чему им се поново захваљујем.

мр Зоран Цветковић, дипл. инж. електротехнике

ПУТОКАЗИ

Када се скрене са главних, па настави мањим, споредним путевима, путује се споро – зато што је поред пута стара чесма; зато што се баш са тог брда пружа широки поглед на ливаде или малињаке; зато што је поред пута стари, сеоски заветни крст; зато што ће нам на том путу, сасвим је извесно, људи које сретнемо пожелети: *добар дан!*

На споредним, сеоским и пољским путевима ретко се наилази на стандардне, ЕУ путоказе. Пут ка заборављеним местима означен је натписом на старој дасци, стаблу, или стени. Дешава се да се на том путу препрече ограда, шанац, или било шта друго, што наговештава његов крај. Често се пут без путоказа подели на два пута, па један води лево, а други некуда десно. Било којим да се крене, стиже се до скривених делова Србије и људи, који ће пожелети да са нама поделе клупу и мирисе јоргована, јасмина, или божура у својој малој сеоској башти.

Бољевско поље (Стара планина, Димитровград), 2011.

Путоказ за Папратну (Књажевац), 2012.

Којим путем за Врапчу? (Димитровград), 2011.

Путоказ за село Липа, на путу Жагубица – Бор, 2013.

ВОДЕНИЦЕ – СКРИВЕНА И ТАЈАНСТВЕНА МЕСТА

Када се скрене са главних, па настави путевима, који се преплићу са сеоским потоцима и речицама, можемо наићи на последњу воденицу у том крају. Скривене и тајанствене, биле су погодна места за боравак оноземаљских, митских бића, одметника и усамљених ратника. Између осталих, по броју воденица позната су јужна малозворничка села. Конфигурација терена условила је да села Амајић и Велика Река крену од Дрине, па настављају уз потоке и поред воденица ка врховима Азбуковице. Неколико сачуваних воденица старо је више од сто година. Биле су на истом месту када су се тим путевима кретали делови аустроугарске војске пред *Битку на Мачковом камену* (19–22. септембар 1914. године).

Воденица на Борањској реци (Амајић, Мали Зворник), 2016.

Воденица на Млави (Рибаре, Жагубица), 2013.

Воденица на Великој реци (Велика Река, Мали Зворник), 2016.

Воденичар Јовиша Јоковић (Северово, Ариље), 2013.

КРАЈПУТАШИ – КАМЕНИ СТРОЈ ВОЈНИКА

Дешава се да на споредном путу наиђемо на *споменик крајпуташ*. Данас су крајпуташи *стогодишњаци*. Нашао сам их у врзинама и шанчевима крај сеоских путева, или затурене, на крају сеоског гробља. Крајпуташи су по облику и величини слични. Најчешће су у камен пешчар уклесани епитаф са именом и рељефна фигура војника с пушком. Кад бисмо их скупили и поређали на неку од сеоских ливада, био би то прави, додуше камени, војнички строј, с пушком к *нози*. Пре стотинак година, са неких од тих ливада, српски сељаци кренули су у балканске ратове и у Први светски рат. Само је део њих стигао до Брегалнице, Велеса, Крфа, Вида, или Бизерте, а још мање њих вратило у своја села. Крајпуташе подигла је родбина војницима, који се нису вратили.

Споменик крајпуташ на путу Бјелуша–Бреково (Ариље), 2013.

Крајпуташи на гробљу (Радошево, Ариље), 2013.

Крајпуташи на путу Северово–Крушчица (Ариље), 2014.

Крајпуташи у порти цркве (Бјелуша, Ариље), 2013.

ЧЕСМЕ КРАЈ ПУТА И СЕОСКЕ ЧЕСМЕ

Постоје градске, сеоске, чесме крај пута. Неке од њих, попут: *Теразијске*, *Топчидерске*, *Чукур чесме*, познате су захваљујући наручиоцима и ауторима, местима на којима се налазе, или догађајима, који се за њих везују. Некада, када се путовало спорије, код *Лозовичке чесме* путовање су прекидали путници за Грчку, Бугарску и даље, за Турску и Блиски Исток. Међутим, када се сиђе са главних и настави локалним и сеоским путевима, сасвим је сигурно да ћемо доћи до неке мање познате, али подједнако лепе и вредне чесме. Чесме су даривали имућнији мештани – за успомену на себе, или чланове своје породице; чесме су подизали становници, да задовоље потребе за водом; спомен-чесме грађене су поводом значајних догађаја, или у знак сећања на мештане, страдале у свим могућим ратовима. Пред II светски рат сеоске чесме плански су градили и *хигијенски заводи* (Доња Каменица, Књажевац). После II светског рата, осим путева и мостова, ЈНА гради и чесме. Препознају се по црвеној петокраци и натпису: *ЈНА*.

Чесма коју је изградио Рудник Ртањ (Бољевац), 2016.

Чесма крај пута (Бели Поток, Књажевац), 2011.

Чесма из турског периода (Бољев Дол, Димитровград), 2011.

Сеоска чесма (Суви До, Жагубица), 2011.

ЧЕСМЕ КРАЈ ПУТА И СЕОСКЕ ЧЕСМЕ

Већину сеоских и чесми крај путева градили су локални мајстори, прилагођавајући се окружењу и користећи вештине народног градитељства. Леп пример је чесма у Браћевцима (Димитровград). Осим употребне вредности, значајна је и симболика чесми. Позната су народна веровања, повезана са изворима и водом (пример: *Хомолска потајница*, село Селиште, Жагубица), па самим тим и са чесмама. Када се догоди да је чесма у шумском окружењу, обезбеђени су сви предуслови да веровања буду сликовитија и вероватнија. Пример богате сценографије је чесма на сеоском путу Липе–Лазница, код Жагубице. Поред чесме засађени су здравац и перуника, а на оближњем стаблу су умрлице преминулих мештана. Несумњиво, посвећена је и намењена умрлима.

Спомен-чесма, Браћевци (Димитровград), 2011.

Сеоска чесма (Било, Димитровград), 2011.

Чесма на сеоском путу Липе–Лазница (Жагубица), 2011.

Чесма у околини села Селиште, 2011.

ВРЕМЕ МАЛИНА

Малињаци су најлепши крајем маја и у јуну, у време бербе. Највећи засади чувених ариљских малињака налазе се претежно крај пута Ариље–Ивањица, у долини Моравице. Када се скрене са главног пута и пође ка ариљским селима, не постоји поглед без малињака. Некада је засађено неколико редова, чешће су на брежуљцима већи засади. Иначе, ариљске малине најслађе су *трећег дана* након последње бербе.

У малињаку породице Брајковић (Радошево, Ариље), 2014.

Малињаци у селу Пајевићи (Бјелуша, Ариље), 2014.

Малињаци крај пута Ариље–Ивањица, 2014.

У малињаку породице Николић (Радошево, Ариље), 2014.

СЕОСКЕ БАШТЕ

Традиционална пољопривредна активност становника српских села је гајење поврћа, првенствено намењеног потребама сопственог домаћинства. Сеоске баште заузимају мале парцеле, у близини извора, потока, или реке. Гаје се: паприка, парадајз и краставци; тикве, дулек, диње и лубенице; купус, кромпир и лук. Крај међе су кукуруз *шећерац* и *метла*.

Село Горња Каменица налази се на путу Књажевац–Кална, а недалеко од села протиче Трговишки Тимок. На том простору, између села и реке, налазе се најлепши примери малих сеоских башти. А као по правилу, сеоске баште улепшане су цвећем. Уз леје поврћа засађене су: сабљице (гладиоле), георгине (далије), крин и слично.

Сеоске баште (Горња Каменица, Књажевац), 2012.

Време кромпира (Горња Каменица, Књажевац), 2012.

Време купуса (Горња Каменица, Књажевац), 2012.

Време парадајза (Горња Каменица, Књажевац), 2012.

У ЦЕНТРУ СЕЛА – МЕСНЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ

Центар села лако се препознаје. Ту су најчешће: задружни дом, школа, црква и месна канцеларија. Вишедеценијске миграције село-град и природно смањење броја становника утицали су да велики број наших села буде на граници опстанка. Примери у општини Књажевац су: Алдинац (26 становника), Габровница (16), Градиште (31), Јања (37), Кандалица (52), Мездреја (52), Папратна (13), Репушница (0), Старо Корито (51). Примери у општини Димитровград су: Бољев Дол (8 становника), Бањски Дол (19), Било (14), Браћевци (12), Влковија (17), Врапча (12), Грапа (4), Доња Невља (31), Доњи Криводол (19), Изатовци (31), Петачинци (19), Планиница (31), Прача (2), Сливница (18). Слично стање је и у општинама: Бабушница, Црна Трава, Босилеград, Прокупље, Куршумлија. Поуздан знак гашења села, између осталог, је престанак рада и урушавање јавних објеката. Међу првима су зграде месних канцеларија.

Месна канцеларија (Браћевци, Димитровград), 2011.

Месна канцеларија (Алдинац, Књажевац), 2011.

Месна канцеларија (Габровница, Књажевац), 2012.

Месна канцеларија (Папратна, Књажевац), 2012.

У ЦЕНТРУ СЕЛА – МЕСНЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ И ЗАДРУЖНИ ДОМОВИ

Не узимајући у обзир пропагандно-идеолошке циљеве, планирање и изградња задружних домова у сеоским срединама, почев од 1945. године, имали су изузетно велики друштвено-социјални значај. Обухваћени су и *Првим петогодишњим планом*. Дефинисани су *урбанистички услови* и препоруке за позиционирање на *пространом земљишту у центру села*. Препоручено је да се граде уз уважавање локалног, народног градитељства и користе материјали, карактеристични за окружење. Да би се избегла стихијска градња, урађено је десет типологија, прилагођених величини и географским одликама села. До 1950. године у Србији је изграђено више од 1.400 објеката. Постављени циљеви су достигнути. Задружни домови постали су центри описмењавања и културног живота, претежно неписменог, сеоског становништва.

Месна канцеларија и школа (Јања, Књажевац), 2012.

Месна канцеларија и задружни дом (Бели Поток, Књажевац), 2011.

Задружни дом и месна канцеларија (Вртовац, Књажевац), 2012.

Месна канцеларија (Жуковац, Књажевац), 2011.

У ЦЕНТРУ СЕЛА – ЗАДРУЖНИ ДОМОВИ

У зависности од величине села, планирано је да један задружни дом користе становници више околних села. Зато су сале и радни простори, већ у време изградње, често превазилазили број становника села, у коме је дом изграђен. Пример је задружни дом у Сврљишкој Топли (Књажевац), који је несразмерно већи од стварних потреба тадашњег броја становника 691 (по попису из 1948), а 112 становника (по попису из 2002).

Током протеклих деценија и општих социјално-друштвених промена, задружни домови постајали су: *домови културе, омладински домови* и слично. Последњих година бивши задружни домови деле судбине села. У насељима са малим бројем, претежно старијих становника, задружни домови су најчешће напуштени и девастирани. У већим сеоским срединама постоје још увек примери (поједина села у општини Жагубица) одржаваних зграда, са измењеним, али и делимично задржаним првобитним наменама.

Задружни дом и месна канцеларија (Сврљишка Топла, Књажевац), 2012.

Дом културе (Сиге, Жагубица), 2013.

Задружни дом и месна канцеларија (Осаница, Жагубица), 2013.

Задружни дом и месна канцеларија (Суви До, Жагубица), 2013.

ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ

Почетак задругарства у Србији, као облик заокруженог процеса сеоске пољопривредне производње, везује се за крај XIX века. Прва земљорадничко-кредитна задруга на територији тадашње Србије, основана је 1894. године у Вранову (Смедерево). Годину дана касније, 1895. године, у Смедереву је основан Главни савез српских земљорадничких задруга, један од првих десет у свету. Смедеревска виноградарска задруга основана је 20. маја 1909. Подрум и управна зграда су из 1934. Стогодишњи животни циклус земљорадничких задруга одвијао се у зависности од историјских околности и друштвено-социјалних услова. Путујући Србијом наилази се на последње трагове првобитног задругарства: напуштене задружне зграде, откупна места и задружне продавнице; остатке обора, штала и кошева и понека *задружна вага*.

Зграда земљорадничке задруге, Нова Црња, 2013.

Откупна станица (Бучје, Зајечар), 2011.

Откупна станица и продавница Џервина (Старо Корито, Књажевац), 2011.

Зграда земљорадничке задруге (Радобуђа, Ариље), 2013.

СЕОСКЕ ШКОЛЕ

Оснивање сеоских школа у Србији започело је крајем XVIII века. Међу првима, 1789. године, почела је да ради школа у Крњеву (Велика Плана). По подацима пописа из 1866. године, 90% становника живело је на селу. Управо зато, ниже разреде сеоских школа завршио је највећи број становника тадашње Србије, чијом заслугом је Србија ушла у нови, XX век. Прве сеоске школе често су започињале рад у приватним кућама (пример је село Добраче, Ариље), затим по објектима, које су самоиницијативно градили мештани и коначно, у школским зградама, које су изграђене по типским, државним пројектима.

Основна школа (Близнак, Жагубица), 2013.

Основна школа (Милатовац, Жагубица), 2012.

Завичајни музеј Књажевац сачувао је стару учионицу у школи у Балта Берировцу (Књажевац), 2012.

Основна школа (Милановац, Жагубица), 2013.

ШКОЛЕ БЕЗ ЂАКА

По Попису становништва, домаћинстава и станова из 2011. године, у 551 насељу живи мање од 100 становника. Када нових ђака нема довољно ни за комбиновано одељење, школа престаје да ради. Ових дана, школску 2018/19. годину, у лепој, обновљеној школи у Бјелуши (Ариље), похађа само једна ученица. Иначе, из Бјелуше је кренуо наш песник Бранислав Петровић и стигао све до *Улице Риге од Фере*, наспрам Калемегдана. Путујући заборављеним крајевима Србије, често се стигне до напуштених школа. Препознају се по разбијеним прозорима, оронулом степеништу и шибљу, које се раширило по школском дворишту – све до улазних врата.

Основна школа Гривштанска (Гривска, Ариље), 2013.

Напуштена основна школа (Влашко Поље, Књажевац), 2011.

Основна школа (Бјелуша, Ариље), 2013.

Напуштена основна школа (Габровница, Књажевац), 2012.

СЕОСКЕ ШКОЛЕ – ПОСЛЕДЊИ ДАНИ

Испод превоја *Честобродица*, северно од пута према Бољевцу, у зеленој долини налази се село Криви Вир – село необичне природе, историје и легенди. У Кривом Виру, заклоњен литицама, извире Црни Тимок. Неприступачност извора довољан је разлог да се баш ту дешавају тајанствене појаве, препричане у легендама. По неким изворима, баш на том месту подигнута је 1883. године *Тимочка буна*. У прошлости Криви Вир био је познат по стадима оваца и *кривовирском сиру*. Друштвене промене последњих 60 година условиле су стални пад броја становника (2.242 становника 1948, 1.153 становника 1981, 330 становника 2011). Управо зато, школа је затворена школске 2011/12. године. Само неколико година касније, напуштена школска зграда потпуно је оронула и склона је паду. Постоје насеља у којима су протекле године без ђака учиниле да од школских зграда остану само полусрушени објекти. Сећање на бившу школу чувају понека заостала клупа, или школска табла, које је могуће видети кроз разваљена врата и прозоре.

Стара земљорадничка откупна станица и оронула школска зграда (Криви Вир, Бољевац), 2016.

Напуштена основна школа, Јања (Књажевац), 2012.

Напуштена основна школа, Сврљиска Топла (Књажевац), 2012.

Напуштена основна школа, Вртовац (Књажевац), 2012.

СПОМЕНИЦИ И СПОМЕН ЧЕСМЕ

У Србији је тешко пронаћи село без споменика у центру. Посвећени су мештанима, страдалим у прошлим ратовима. Грађени су у периоду после балканских и I светског рата, па поново – после II светског рата. Једноставна архитектонска решења изведена су у камену, или бетону, а често укључују чесму и тадашње идеолошке симболе.

Споменик борцима Црвене армије (Доња Каменица, Књажевац), 2012.

Споменик Живораду Ђорђевићу (1926–1943) у Узовници (Љубовија), 2012.

Споменик страдалим мештанима у ратовима 1912–1918. и 1941–1945. (Јаловик Извор, Књажевац), 2012.

Споменик страдалим мештанима, 1941–1945. (Жуковац, Књажевац), 2011.

СЕЋАЊА НА РАТНЕ ТРАГЕДИЈЕ СЕОСКИХ ПОРОДИЦА

Независно од времена када су подигнути и идеологије, свим сеоским споменицима заједнички су спискови страдалих мештана. Бесконечно су дуги за мала српска села. Дешава се да је једна плоча са именима страдалих недовољна, па се плочама попуне све стране споменика. Уклесаним именима, уз године рођења и страдања, додат је понекад и војнички чин. Велики број истих презимена, сведочи о трагедијама, које су задесиле српске, сеоске породице.

Споменик мештанима страдалим у балканским и Првом светском рату (Зубетинац, Књажевац), 2011.

Споменик граничару Милану Милентијевићу, убијен 1951. (Доња Невља, Димитровград), 2011.

Споменик страдалим мештанима – 1914–1918, 1941–1945. (Вуковац, Жагубица), 2013.

Споменик страдалим мештанима – 1941–1945. (Доња Невља, Димитровград), 2011.

НА ЦАРИГРАДСКОМ ДРУМУ

Када се скрене са главних и настави локалним и споредним путевима, могуће је стићи до села и заселака, који су задржали себи својствену препознатљивост. Пример су препознатљиви сводови капија у жагубичком крају. Путујући главним путем кроз Изатовце и Доњи Криводол, тешко је замислити да су се неке од најстаријих кућа, крај којих пролазимо, налазиле на делу *Цариградског друма*, којим се из моравске долине најбрже путовало до Софије.

Кална је старо село, на раскрсници путева према Старој планини, Књажевцу и Пироту. Почетком шездесетих година XX века, за потребе рудника урана, изграђен је нови део насеља. Случајно или плански, у Старој Кални опстале су стогодишње куће, леви примери народног градитељства.

Изатовци (Димитровград), 2011.

Доњи Криводол (Димитровград), 2011.

Препознатљиве капије у жагубичким селима (Изварица, Жагубица), 2013.

Стара Кална (Књажевац), 2012.

СЕОСКИ КРАЈОЛИЦИ

Село Доња Трешњица *доселило се* пре два века на побрђа Азбуковице, на пут који води од Дрине ка *Мачковом камену*, попришту једне од најтрагичнијих битки у I светском рату. Домаћинства заузимају падине уз Борањску и Малу реку. Куће и објекти у селу примери су народне архитектуре, прилагођене планинским условима. Поредећи са другим српским селима, број становника Доње Трешњице није достигао критични, опадајући тренд (попис из 1948: 886 становника, попис из 2002: 688).

За разлику од Доње Трешњице, жагубичко село Вуковац чешће се селило, склањајући се од различитих војски, које су пролазиле путем Жагубица–Петровац. Коначно, зауставило се крај Вуковачке реке, а домаћинства су леви примери архитектуре, карактеристичне за хомољски крај.

Домаћинство у Доњој Трешњици (Мали Зворник), 2015.

Домаћинство у Вуковцу (Жагубица), 2013.

Пут кроз Доњу Трешњицу (Мали Зворник), 2016.

Последња ковачница у Доњој Трешњици (Мали Зворник), 2016.

ЧУДЕСНА АРИЉСКА СЕЛА

Најлепша ариљска села удаљена су од магистралних путева. Издвајају се Радобуђа, Гривска, Крушчица, Радошево, Бреково, Добраче, Бјелуша. И коначно, чудесно лепо Северово. Северово никада није било велико село (по попису из 1948. имало је 728 становника, а 2002: 294). Централни део села је у долини реке Дервенте, на којој се налази и последња воденица. Остали делови села сместили су се по околним брдима и чини се да свака фамилија има бар једно своје брдо, с погледом на цело село. Иначе, крај локалних и сеоских ариљских путева још увек стоје стогодишњи *споменици крајпуташи* – у ставу мирно, с пушком к нози.

Домаћинство у Брекову (Ариље), 2014.

Домаћинство у Северову (Ариље), 2013.

Домаћинство у Северову (Ариље), 2013.

Домаћинство у Северову (Ариље), 2013.

РАСКОШНИ ЈАЛОВИК ИЗВОР И ТРАДИЦИОНАЛНИ БРУСНИК

Када се скрене с магистралног пута Књажевац–Пирот и крене према Сврљигу, стиже се у Јаловик Извор, једно од српских села са израженим негативним трендом броја становника (према попису из 1948. у селу је живео 2.151 становник; 2002: само 238). Сеоска школа почела је са радом 1868, а затворена је 1996. године. И поред малог броја становника, домаћинства и објекти у центру села сачували су некадашњу лепоту и карактеристичне *окер* боје фасада. Село Брусник налази се крај пруге, између Зајечара и Неготина. Док је у Јаловик Извору архитектура кућа и објеката слична градској архитектури с почетка XX века, преостале, старе куће у Бруснику изграђене су по препознатљивим пројектима народног градитељства *трнских мајстора*.

Јаловик Извор (Књажевац), 2011.

Брусник (Зајечар), 2011.

Брусник (Зајечар), 2011.

Брусник (Зајечар), 2011.

СЕЛА КОЈА НЕСТАЈУ – БОЉЕВ ДОЛ И БОЖИНОВАЦ

Бољев Дол се налази на јужном делу Старе планине, недалеко од древног пута за Софију и Цариград. Село је основано на некадашњем имању турског аге, о чему сведочи стара чесма у центру села. Бољев Дол једно је од српских села са незнатним бројем, претежно старих становника (по попису, 1948. у селу је живео 251 становник, а 2011. било је петоро становника). Некадашњи значај села потврђује чињеница да је једно од најлепших и најплоднијих старопланинских поља добило име по селу: *Бољевско поље*.

Божиновац се налази поред магистралног пута Књажевац–Сврљиг, на 25. километру од Књажевца. Близина Књажевца и довољно плодне земље нису спречили стално смањење броја становника (по попису из 1948. било је 259 становника; 2002. само 26).

Панорама села (Божиновац, Књажевац), 2011.

Сеоско домаћинство (Божиновац, Књажевац), 2011.

Сеоско домаћинство (Бољев Дол, Димитровград), 2011.

Сеоско домаћинство (Бољев Дол, Димитровград), 2011.

СЕЛА КОЈА НЕСТАЈУ – ВЛКОВИЈА, СВРЉИШКА ТОПЛА, КАНДАЛИЦА

Влковија је село на Старој планини, удаљено 24 км од Димитровграда, на надморској висини од око 850 м, испод Видича и око 2 км од границе са Бугарском. И поред чињенице да је село заклоњено од зимских ветрова и сметова и да има довољно плодног, обрадивог земљишта, највећи број сеоских домаћинстава је напуштен. По попису из 2011. године у селу живи 17 становника. Мештани су Сврљишку Топлу прогласили за *центар света*. Село је од Књажевца удаљено само 24 км. Међутим, то није довољно да се заустави напуштање села. Школа је затворена, а према попису из 2012. године у селу живи 112 становника. Кандалица је још једно од села књажевачке општине које нестаје, иако је од Књажевца удаљено само 12 км. По попису из 2002. године село има 52 становника. Постоје села са већим бројем становника, па настављају да живе. Раде школа, продавница и амбуланта. Међутим, присутан је стални тренд смањења броја становника. Пример је Суви До код Жагубице. Према попису из 1948. село је имало 2.045 становника, а 2011. упола мање: 1.167 становника.

Напуштено сеоско двориште (Влковија, Димитровград), 2011.

Сеоско двориште (Суви До, Жагубица), 2013.

Сеоске куће (Сврљишка Топла, Књажевац), 2011.

Сеоско двориште (Кандалица, Књажевац), 2013.

ТРАДИЦИОНАЛНА СЕОСКА ДОМАЋИНСТВА

Када се код Узовнице скрене с магистралног пута Мали Зворник–Љубовија и крене сеоским путем уз планину, долази се у лепо, планинско село Велеш. Велеш се налази у високој, заклоњеној удолини Соколске планине, на брду Ћувер. Из села се пружа широк поглед на Узовницу, Дрину, а преко Дрине на делове Републике Српске. Годинама уназад становништво се исељавало, па ових дана у селу живе претежно старији мештани. Управо зато сеоска домаћинства сачувала су изворну архитектуру, својствену планинским пределима Западне Србије.

Сеоско домаћинство (Велеш, Узовница, Љубовија), 2012.

Сеоски сокак (Сврљишка Топла, Књажевац), 2011.

Сеоско домаћинство (Велика Река, Мали Зворник), 2016.

Сеоско домаћинство (Велика Река, Мали Зворник), 2016.

БАНАТСКИ СОКАЦИ

Ушорене, банатске куће помериле су се до самог сокака – довољно близу да буду у центру сеоских дешавања. Некада лепе, шарене, свеже окречене, окићене украсима и иницијалима власника, ових година банатске куће делују напуштено. Последице дугогодишњег смањења броја становника уочљиве су већ при уласку у место. Негативни тренд није мимоишао ни места у општини Нова Црња. Примери су: Нова Црња (попис из 1948: 3.185 становника; попис из 2011: 1.509 становника); Радојево (попис из 1948: 2.869 становника; попис из 2002: 1.385 становника); Тоба (попис из 1948: 1.499 становника; попис из 2002: 691 становник).

Кућа у Новој Црњи, 2013.

Сеоски сокак (Тоба, Нова Црња), 2013.

Кућа у Радојеву (Нова Црња), 2013.

Кућа у Радојеву (Нова Црња), 2013.

СЕОСКА ДВОРИШТА

Ретка су сеоска дворишта у којима, поред куће и других објеката, нема мале баште. По правилу, осим поврћа, баште улепшава цвеће.

Сеоско двориште (Бели Поток, Књажевац), 2011.

Сеоско двориште (Кандалица, Књажевац), 2011.

Мала сеоска башта (Близнак, Жагубица), 2013.

Башта пред кућом (Бањски Дол, Димитровград), 2011.

ВРЕМЕ ВОЋА И ПОВРЋА

За разлику од градова, воће и поврће у српским сеоским баштама сазрева касније: у мају и јуну има трешања, лука и салате, у јулу почиње да зри парадајз, а бостан се очекује у августу. Зато лети, док пролазимо сеоским сокацима и најмањег српског села срешћемо, најчешће жене, које се управо враћају из своје баште.

На повратку из баште (Јања, Књажевац), 2012.

На повратку из баште (Кандалица, Књажевац), 2011.

Припреме за зиму – паприка и дрва (Црни Врх, Књажевац), 2012.

На повратку из баште (Алдинац, Књажевац), 2011.

ВРЕМЕ ШЉИВА

Осим чињенице да се у великом броју српских села број становника годинама смањује, промењена је и структура становништва. Људи су старији, а у малим селима често преовлађује женско становништво. Међутим, и у тим околностима, живот на селу се наставља, а теже, *мушке* послове преузимају жене.

На путу за њиву (Суви До, Жагубица), 2013.

Време шљива (Папратна, Књажевац), 2012.

Летње јутро (Влковија, Димитровград), 2011.

У башти (Кандалица, Књажевац), 2011.

НЕВЕСТИНИ ДАРОВИ И ДЕЧЈЕ КОЛЕВКЕ

Један од најтоплијих дана, у августу 2011, провео сам у сеновитим двориштима Добриле Тодоров из Петачинаца и Руже Рабровић из Врапче. Уз домаћи сок од боровнице, присуствовао сам изложби њихових девојачких радова.

Мало северније, хомољски крај познат је по великом броју мештана, који раде у иностранству. Често су изградили велике, *европске* куће, опремљене скупим намештајем и техничким уређајима. Чини се, међутим, да су деци народне колевке шареније и удобније од *брендираних* колица из европских тржних центара.

Добрила Тодоров (Петачинци, Димитровград), 2011.

Дечји осмех (Осаница, Жагубица), 2013.

Ружа Рабровић (Врапча, Димитровград), 2011.

Деда са унуком (Крупаја, Жагубица), 2013.

ТРАГОВИ ТРНСКИХ МАЈСТОРА

Мајстори *Црнотравци* волели су висине. Без заштитних ужади и опреме сазидали су највише фабричке димњаке – све до Словеније. На самом почетку XX века, 1900. године, из Забела и Желени града (околина места Трн, Бугарска) у Источну Србију долазе *трнски мајстори*. Са смислом за склад и равнотежу, градили су беле куће с *доксатима*, *тремовима*, или *ћошкама*. Пратећи препознатљива архитектонска решења – три свода испред улаза у кућу – трагови трнских мајстора воде преко Ниша до Крагујевца, Аранђеловца и Београда. И поред чињенице да нису давали стогодишњу гаранцију, велики број кућа трнских мајстора, уз нашу помоћ, могао би да дочека стоти рођендан.

Традиционална кућа (Браћевци, Димитровград), 2011.

Кућа с ћошком (Влковија, Димитровград), 2011.

Народно градителство (Доња Каменица, Књажевац), 2011.

Традиционална кућа (Близнак, Жагубица), 2013.

БАЛТА БЕРИЛОВАЦ – ЛЕПО СЕЛО НА ПУТУ ЗА СТАРУ ПЛАНИНУ

На путу ка Старој планини и првој српској гондоли на Бабином зубу, пролази се кроз Балта Бериловац. Реч је о малом селу, чији се број становника годинама смањује (по попису из 1948: 618 становника; по попису из 2002: 187 становника). Школа је затворена, али зграда је сачувана – заједно са старом, сеоском учионицом и отвореним дневником на катедри.

У Балта Берировцу још увек постоји неколико кућа, које су вредни примери народног градитељства и које је могуће и потребно трајно заштитити и сачувати.

Сеоско домаћинство (Балта Бериловац, Књажевац), 2012.

Традиционална кућа (Балта Бериловац, Књажевац), 2012.

Пут кроз село (Балта Бериловац, Књажевац), 2012.

Традиционална кућа (Балта Бериловац, Књажевац), 2012.

СЕЛА КОЈА НЕСТАЈУ – КАНДАЛИЦА, БЕЛИ ПОТОК, БРАЋЕВЦИ

Када се сиђе с магистралног пута Књажевац–Кална и настави 5–6 км локалним путем, долази се у Кандалицу. По пописима становништва, 1948. године Кандалица је имала 256, а 2002. године 52 становника. У селу живи претежно старо становништво. Неколико кућа примери су изузетног народног градитељства. У добром су стању и без превише улагања могле би бити заштићене и сачуване. На списку села, чији је опстанак угрожен је и Бели Поток, удаљен 18 км од Књажевца (попис 1948: 1.475, 2002: 243 становника). У Браћевцима (Димитровград) ових дана живи неколико становника (попис 1948: 201, 2011: 5 становника). Село се налази на јужним падинама Старе планине, поред реке Височице. Између два светска рата у селу је радила позната и цењена црепана: *А. Д. Петровић, Мановић и Нововић*. Последњи сведоци успона и некадашњег богатства мештана Браћевца су малобројне преостале куће, карактеристични примери народног градитељства у југоисточној Србији.

Сачувана сеоска кућа (Кандалица, Књажевац), 2011.

Традиционална сеоска кућа (Браћевци, Димитровград), 2011.

Сеоска раскрсница (Бели Поток, Књажевац), 2011.

Оронула сеоска кућа (Бели Поток, Књажевац), 2011.

ПОСЛЕДЊИ ЧУВАРИ КУЋЕ – ШИМШИР, ЗДРАВАЦ И ВИНОВА ЛОЗА

Чини се да су мале сеоске баште, смештене између улаза у двориште и кућних врата, заборављени и запостављени део нематеријалне баштине српских села. Формиране су спонтано, по укусу домаћице. Независно од личног укуса, а након обиласка великог броја српских села, лако се уочавају њихова заједничка структура и намена. Засађени су јоргован, јасмин, божур, перуника, шимшир и здравац. Вињага од винове лозе гради природни трем испред врата, а испод трешње, или крушке је клупа. А када се догоди да и последњи укућанин напусти кућу, кућу остају да чувају: здравац, шимшир и винова лоза.

Мала сеоска башта са шимширом (Петачинци, Димитровград), 2011.

Винова лоза крај напуштених кућа (Репушница, Књажевац), 2011.

Здравац у малој сеоској башти (Влковија, Димитровград), 2011.

Винова лоза и последњи камен бивше куће (Репушница, Књажевац), 2011.

АЛДИНАЦ – ЛЕПО СЕЛО КОЈЕ НЕСТАЈЕ

Алдинац је једно од српских села, које нестаје. Од Књажевца је удаљен 26 км, а од пута за Калну 17 км. По попису становништва из 1948. године, Алдинац је имао 847 становника. Школа је радила до 1970. године. У Алдинцу су постојале две продавнице, коларска и поткивачка радња и неколико кафана. Село се налази на самој српско-бугарској граници па је, захваљујући војсци која је обезбеђивала границу, живот у селу опстајао до 1991. (72 становника). Након одласка граничара, број становника се 2001. године свео на 26. Ових дана Алдинац има 4–5 сталних становника. Већина кућа неће преживети неку од наредних зима. И поред чињенице да су давно напуштене и склоне паду, наговештавају лепоту и оригиналност народног градитељства и успомена су на *трнске* мајсторе.

Куће у центру Алдинца (Књажевац), 2011.

Кућа у центру Алдинца (Књажевац), 2011.

Последњи дани једне куће (Алдинац, Књажевац), 2011.

Мост преко Турије и некадашња ковачница у Алдинцу (Књажевац), 2011.

ПОСЛЕДЊЕ ГОДИНЕ НАПУШТЕНИХ КУЋА

Када сиђемо са главних и наставимо путовање споредним и сеоским путевима, људи је све мање, а напуштених кућа је све више. Остављене куће свој животни циклус, по правилу, приводе крају слично. Почињу да пуцају зидови и прозорска окна, праг и улазна врата зарастају у шибље. Коначно, када кућу потпуно обрасту бршљан и павит (лат. *Clematis vitalba*), чини се да на том месту куће никада није ни било.

Милатовац (Жагубица), 2013.

Папратна (Књажевац), 2012.

Перуника и клупа испред напуштене куће (Алдинац, Књажевац), 2011.

Жуковац (Књажевац), 2012.

НА КУЋНОМ ПРАГУ НАПУШТЕНЕ КУЋЕ

Кућни прагови напуштених кућа слични су. Препознају се по давно опалим плодовима баштенске трешње, или крушке, које нико није брао, а у јесен по опалом лишћу, које нико није почистио.

Кућни праг је *граница два света*: спољашњег, заједничког и личног, само нашег. Када се препозна праг напуштене куће, само по себи, намеће се питање: *Ко је живео иза те границе?* У нашим селима одговор се најчешће налази на мање-више избледелој умрлици на вратима, или црном барјаку на зиду куће.

Здравац на кућном прагу (Петачинци, Димитровград), 2011.

Кућни праг напуштене куће (Папратна, Књажевац), 2012.

Напуштена сеоска кућа (Јошаница, Жагубица), 2013.

Кућни праг напуштене куће (Папратна, Књажевац), 2012.

МОЛИН – СЕЛО НЕСТАЛО БЕЗ ТРАГА

Дешава се да од неких напуштених села, у периоду од само неколико десетина година, не остану ни трагови. На 5–6 км од данашње Нове Црње налазило се село Молин. Основано је око 1830. године. Независно од контроверзне историје места, након катастрофалног изливања подземних вода 1956. године, Молин је престао да постоји. Становништво је расељено, а куће, претежно грађене од земљаног набоја, порушила је вода. Ових дана, на месту некадашњег села, налази се *Молинска шума* – мочварни предео у коме је тешко пронаћи било какав знак бившег села.

Молинска шума на месту некадашњег села Молин (Нова Црња), 2013.

Молинска шума (Нова Црња), 2013.

Молинска шума (Нова Црња), 2013.

Молинска шума (Нова Црња), 2013.

ЛИПА – СЕЛО НЕСТАЛО БЕЗ ТРАГА

На 15. километру пута Жагубица–Бор налази се неугледна, дрвена табла – путоказ за село *Липа*. Након неколико километара спуштања сеоским путем, стиже се на велики, зелени пропланак, обрастао старим липама, крај кога протиче река *Липа*. На том месту налазио се центар бившег села Липа, или Липе. Не зна се поуздано када је село основано, али процват је доживело 1959. године, када је у непосредној близини отворен рудник бакра. У селу је радила школа, коју је похађало више од 100 ђака, постојале су амбуланта, продавница и неколико кафана. Рудник је затворен 1969. године, а становници су напустили село. Ових дана, једини траг бившег села су тешко препознатљиви темељи некадашње школе и неколико кућа, у подножју брда. Након пола века од затварања рудника, река Липа и даље спира и доноси остатке јаловине. По непровереним причама, последњих година су у околини пронађене значајне резерве руде бакра и злата, па је могуће да се на месту несталог, подигне ново село.

Летња панорама села Липа (Жагубица), 2013.

Темељ бивше школе (Липа, Жагубица), 2013.

Последње куће у селу Липа (Жагубица), 2013.

Бивши центар села Липа (Жагубица), 2013.

ГАБРОВНИЦА – ТАЈАНСТВЕНИ РУДНИК УРАНА

Рудник урана у Габровници, недалеко од Калне, отворен је 1963. године. Тајни државни пројекат, чији циљеви до данас нису у потпуности познати, окончан је 1965. године, затварањем рудника. До ових дана, у некада обезбеђеним и неприступачним објектима, складиште се бурад, које је одавно оштетила корозија. Садржај није познат, али је у напуштеним и незаштићеним објектима повременим мерењима утврђен повишен ниво радијације. На другом крају Србије, у области Лознице, Малог Зворника и Крупња, рударство има вишевековну традицију. Јаме су периодично отворане и затваране. Копане су руде олова, цинка, антимона, а након последњих истраживања, најављено је отварање нових рударских јама.

Запуштена постројења рудника урана Габровница (Кална, Књажевац), 2012.

Рудник церузита Постење – Јама Лиловац (Љубовија), 2012.

Капија рудника урана Габровница (Кална, Књажевац), 2012.

Улаз у напуштено окно рудника угља Брасина (Мали Зворник), 2017.

РУДАРСКЕ ЈАМЕ У ПОСТЕЊУ И РУЈЕВЦУ

Када се код Узовнице скрене с магистралног пута Љубовија – Мали Зворник и крене локалним путевима уз Азбуковицу, стиже се до Постења и Рујевца. Одатле се пружају широки погледи на Дрину и преко, на Републику Српску. Ови делови Азбуковице одавно су познати по налазиштима олова и цинка, а прве организоване јаме настале су у XIX веку, па је једна од њих названа по тадашњем српском владару: *Обреновац*.

У околини Постења је пре неколико година почела припрема јама *Лиловац*, *Нада* и *Обреновац* за експлоатацију церузита. Истовремено, у Рујевцу је отворена јама *Виногради*, у којој преовлађује руда антимона.

Рудник антимона Рујевац, Јама Виногради (Љубовија), 2012.

Рудник церузита Постење, Јама Лиловац (Љубовија), 2012.

Рудник церузита Постење, Јама Обреновац (Љубовија), 2012.

Рудник церузита Постење, Јама Нада (Љубовија), 2012.

ПЕШТЕРСКЕ ЗИМЕ

Пештерска висораван, или Пештер, претежно је равно крашко поље. Налази се на просечној надморској висини од 1200 м. Конфигурација терена и географски положај доприносе да зиме буду дуге, са доста снега и хладне. Између осталог, у селу *Карајукића Бунари*, 26. јануара 2006. године, температура је износила -39°C , што представља најнижу, икада измерену температуру у Србији.

Предео у околини села Брњица (Пештер), 2015.

Предео у околини села Баре (Пештер), 2015.

Панорама Пештерског поља, 2015.

Панорама села Карајукића Бунари (Пештер), 2015.

ПЕШТЕРСКО ПОЉЕ

Пештерско поље најзеленије је у мају и јуну, док траје вода последњег снега. Села на Пештерском пољу су мала, а због хладних зима и ветрова подигнута су у удолинама. До пештерских села и домаћинстава стиже се локалним, макадамским, или земљаним путевима, који јединственим панорамама додају трећу димензију.

Пештерско поље, 2015.

Пештерско поље, 2015.

Пештерско поље, 2015.

Пештерско поље, 2015.

НА ИСПАШИ И ПОСЛЕДЊЕ ВОЛОВСКЕ ЗАПРЕГЕ

Када се сиђе са главних и настави локалним, или сеоским путевима, још увек је могуће видети стада оваца, или говеда на испаши. Има их на Бобији, изнад Љубовије, на Пештерском пољу, уз Вапу и Увац, на падинама изнад Увачког језера.

У брдовитим селима Малог Зворника, воловске запреге су и ових дана једини начин да се из тешко проходних шума извуче оборена, стогодишња буква. Управо зато, у селу Доња Трешњица још увек ради ковачница, у којој се кују потковице и поткивају говеда.

Пештерско поље, 2015.

Пештер, 2015.

Доња Трешњица (Мали Зворник), 2016.

Увац, 2015.

ЈОШ ЈЕДАН ПОГЛЕД ПРЕД ПОВРАТАК

Када се сиђе с главних и настави споредним и сеоским путевима, дешава се да стигнемо до малих, често напуштених села. Могуће је да њихових фотографија, прича о њима и људима, који у њима живе и који су у њима живели, нема чак ни на интернету. Управо зато, свака фотографија и прича о нашим селима представљаће у будућим временима користан прилог за целовиту причу о Србији у XX веку.

Панорама села Добраче (Ариље), 2013.

Панорама села Велеш (Љубовија), 2012.

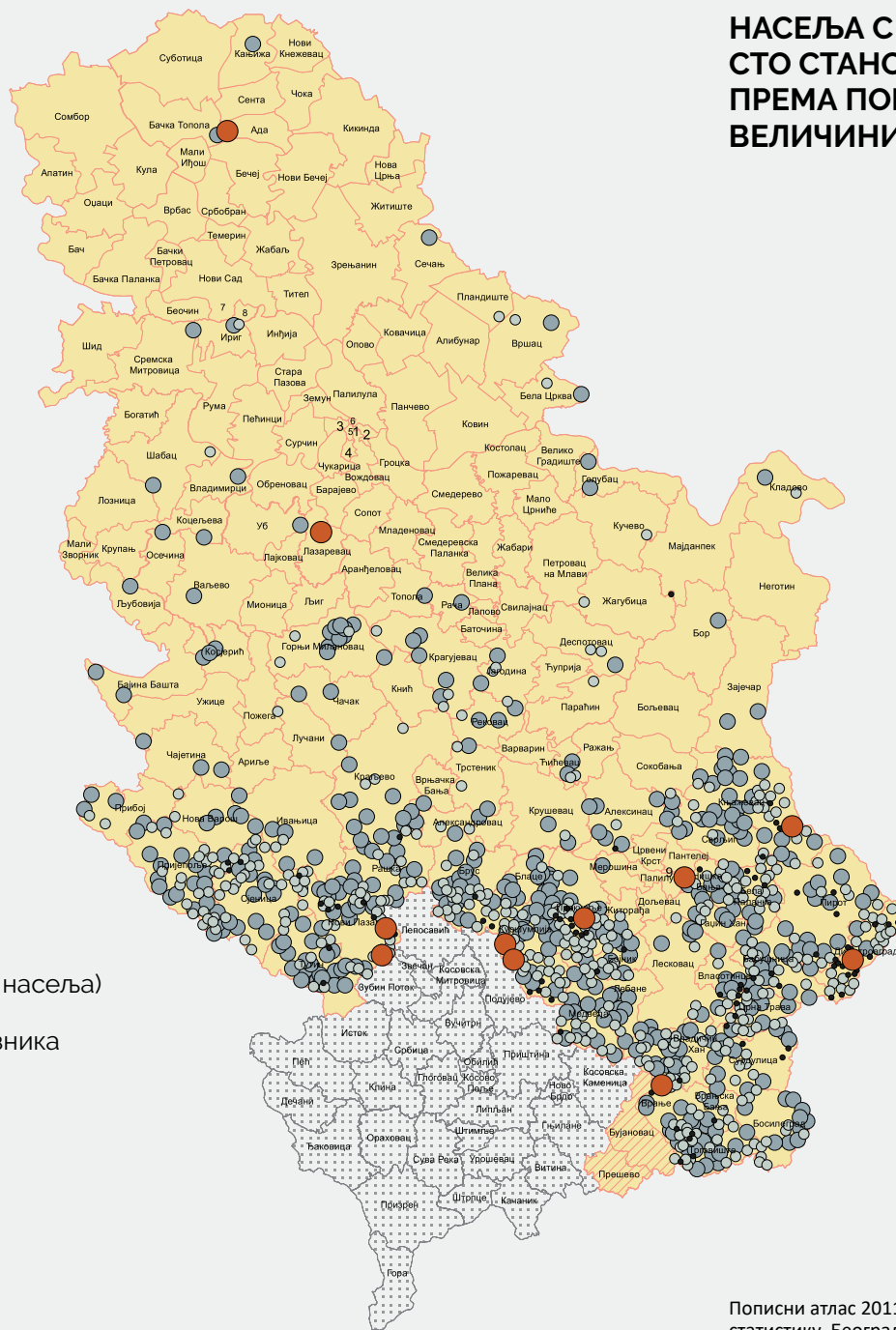
Панорама села Рујевац (Љубовија), 2012.

Панорама села Северово (Ариље), 2013.

НАСЕЉА С МАЊЕ ОД СТО СТАНОВНИКА ПРЕМА ПОПУЛАЦИОНОЈ ВЕЛИЧИНИ, 2011.

- Без становника (11 насеља)
- Мање од 10 становника
- 10–49
- 50–99
- Непотпун обухват
- Без података

О АУТОРУ

Зоран Цветковић дипломирао је и магистрирао на Електротехничком факултету у Београду, на смеру Управљање електроенергетским системима. Након година проведених у Електропривреди Србије и Југословенској електропривреди, професионално се бави информационим технологијама. Претежна област рада су информациони системи установа за заштиту културних добара. Пратећи трендове и нове могућности интернета, последњих година бави се применама семантичког веба у области дигитализације и презентације културног наслеђа Србије, а део постигнутих резултата објављен је у стручним радовима. Путовања у удаљена и заборављена села Србије започео је 2011. године, са циљем да прикупи и сачува, што је могуће више, аутентичних фотографија и прича о крајевима у које се ретко одлази и насељима, која нестају. Део путописних репортажа објављује у Магазину за националну географију, културу и традицију – *Србија плус*, који је доступан на веб адреси www.srbijaplus.net.

Зоран Цветковић је члан Независног удружења новинара Србије и међународног удружења International Federation of Journalists.

Контакт адреса: zvetkovic@infotrend.rs

ИЗВОРИ

1. Републички завод за статистику (<http://www.stat.gov.rs/>)
2. Пописни атлас 2011. Census atlas (<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2014/pdf/G20144012.pdf>)
3. Arhitektura objekata domova kulture u Republici Srbiji. Tematski zbornik radova, Novi Sad, 2014. (http://www.scen.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2014/12/ARHITEKTURA-OBJEKATA-DOMOVA-KULTURE-U-REPUBLICI-SRBIJI-_Tematski-zbornik.pdf)

Аутор се захваљује академику Драгану Шкорићу и госпођи Вери Батини, који су предложили, помогли и омогућили организовање ове изложбе.

ЦИПСIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

908(497.11)(083.824)
316.334.55(497.11)(083.824)

ЦВЕТКОВИЋ, Зоран, 1952-

И ово је Србија / [аутор Зоран Цветковић]. - Београд : САНУ, 2018 (Београд : Colorgrafx). - 51 стр. : илустр. ; 21 x 24 cm. - (Галерија науке и технике САНУ ; бр. 33)

Податак о аутору преузет из колофона. - Тираж 500. - Стр. 3-4: Предговор / Драган Шкорић. - О аутору: стр. 51. - Библиографија: стр. 51.

ISBN 978-86-7025-770-2

а) Србија - Села - Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 263954700